

Nationalt Netværksbaseret Samarbejde (NNS)

Et samarbejdsprojekt vedr. børn med synsnedsettelse

DTHS

DANSKE TALE, HØRE- & SYNSINSTITUTIONER

REGION SJÆLLAND
SYNSCENTER REFSNÆS

- vi er til for dig

Indholdsfortegnelse

1. Formålsbeskrivelse	2
1.1 Konkretisering af projektformål	4
2. De udvidede læringsmål – indsatser	7
3. Metode til beskrivelse af indsatser	13
4. Projektorganisering	18
5. Styregruppens sammensætning og opgaver, projektgrupperne, fonde og medfinansiering	19
Bilag	
a) Bekendtgørelse om pædagogiske læringsmål og indsatser i seks læreplanstemaer	21

1. Formålsbeskrivelse

Abstract

Dette projekt har til formål at udarbejde en national vejledning, der understøtter de kommunale pædagogiske og specialundervisningsmæssige indsatser i relation til målgruppen af børn med synsnedsettelse i dagtilbud og folkeskole. Vejledningen vil tage udgangspunkt i de formelle læringsmål på dagtilbud- og folkeskoleområdet. Med afsæt i Forløbsbeskrivelsen for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse og aktuelt bedste viden, udarbejdes der såkaldte udvidede læringsmål i tilknytning til de formelle læringsmål. De udvidede læringsmål omsættes til specifikke indsatser, der har til formål at imødegå de centrale risikofaktorer ift. inklusion, som identificeret i Forløbsbeskrivelsen. Indsatserne samles i en vejledning bestående af kortere tekster, refleksionskort og links til podcasts m.m. målrettet ledelse og det fagprofessionelle personale i dagtilbud og folkeskole, kommunale pædagogiske konsulenter, PPR, forældre/familie og støttepersoner.

Vejledningen udarbejdes i et nationalt netværksbaseret samarbejde i regi af DTHS med Kommunikationscentret, Region Hovedstaden og Synscenter Refsnæs som tovholdere.

Formål

Projektet har til formål at styrke det synsfaglige samarbejde for børn i dagtilbud og folkeskole for at fremme børnenes muligheder for at kvalificere sig til videreuddannelse, arbejdsmarkedstilknytning og aktiv samfundsdeltagelse.

Mål

Målet er, at der udarbejdes en national vejledning i form af udvidede læringsmål, tilkøbet identificerede indsatser i relation til de 6 læreplanstemaer på småbørnsområdet og de formelle læringsmål på folkeskoleområdet, der kan støtte børnenes muligheder for at opnå færdigheder, kompetencer og uddannelsesparathed på lige fod med øvrige børn.

Fokusområder

Overordnet skal vejledningen understøtte de formelle læreplanstemaer og læringsmål og imødegå de risikofaktorer for målgruppen, som Forløbsbeskrivelsen identificerer. De centrale risikofaktorer i inklusionsprocessen, som kan føre til mistrivsel for barnet/den unge omfatter det, at barnet/den unge fx oplever mere ensomhed/isolation, færre venner, færre muligheder for socialt samvær og for at udvikle interpersonelle evner i relation til andre samt eksklusion fra jævnaldrenes aktiviteter og miljøer¹

<https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/forlobsbeskrivelse-born-og-unge-med-alvorlig-synsnaettaelse>, p. 29 (09.08.2018).

Vejledningen skal pege på god praksis med lovende indsatser, som kan imødegå disse risikofaktorer med specialpædagogiske og specialundervisningsmæssige tilgange, som kan forbedre målgruppens livskvalitet og lige muligheder. Dette sker med afsæt i Forløbsbeskrivelsens syv anbefalinger

<https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/forlobsbeskrivelse-born-og-unge-med-alvorlig-synsnaedsaettelse> p. 6-8 (17.08.2018).

Vejledningen skal sikre, at de relevante indsatser er kendte i både småbørnsregi og skolereg, så indsatserne introduceres på det rette tidspunkt i barnets udvikling i både dagtilbud og folkeskole. Indsatserne skal støtte opfyldelsen af de pædagogiske læreplaner på dagtilbudsområdet og de formelle læringsmål i skolen.

Målgruppe for den nationale vejledning

Vejledningen henvender sig til ledelse og det fagprofessionelle frontpersonale i dagtilbud og folkeskole, kommunale pædagogiske konsulenter, PPR, forældre/familie og støttepersoner, og har til formål at understøtte dem i forhold til at samarbejde om og medvirke til, sammen med den lokale synskonsulent og de landsdækkende tilbud, at sikre en god og kontinuerlig udvikling og inklusion for børn med synsnaedsaettelse.

Projektets faglige fundament er de synspædagogiske indsatser, der strækker sig i et kontinuum fra spædbarnsalder til overgangen til ungdomsuddannelse. Udvikling af indsatser ift. specialrådgivning og specialundervisning for målgruppen, er intenderet som en nødvendig støtte i relation til kommunernes rehabiliterende indsatser for børn og unges udvikling, læring, uddannelse, inklusion og samfundsdeltagelse.

Det antages, at formålet med projektet understøtter en fælles national kerneopgave på synsområdet.

Referencer:

1. Bekendtgørelse om pædagogiske lærings og indhold i de 6 læreplanstemaer

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=202350>

2. Folkeskolens fælles mål <https://www.emu.dk/modul/hvad-er-forenklede-f%C3%A6lles-m%C3%A5l>

3. Forløbsbeskrivelsen for børn og unge med synsnaedsaettelse

<https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/forlobsbeskrivelse-born-og-unge-med-alvorlig-synsnaedsaettelse>

Delprojekter	NNS - Udvidede læringsmål - indsatser		
Dokumentversion	1		
Dokumentplacering	O:\PROJEKT NNS – Nationalt netværksbaseret samarbejde		
Oprettet	09.07.2018	Af	BJ/BNJ
Sidst redigeret	25.10-2018 05.11.2018	Af	BNJ/ Bj/BeH/KNH KNH

1.1 Konkretisering af projektformål for delprojekterne og delprojekternes organisering og mål

1.	Delprojekternes ramme	Rammen for de seks delprojekter er formålsbeskrivelsen NNS – Nationalt Netværksbaseret Samarbejdsprojekt vedr. børn med synsnedsættelse og beskrivelse af projektorganisation og metode.
	Delprojekternes formål og opgaver	<p>Delprojekternes overordnede fælles formål er at udforme handlingsanvisende anbefalinger, som forældre og fagprofessionelle i dagtilbud og skoler kan anvende som inspiration for virkningsfulde tilgange, som sikrer inkluderende læringsmiljøer for udvikling af de udvidede læringsmål til støtte for børn med synsnedsættelse i fællesskaber, læring og aktiv deltagelse.</p> <p>Delprojekterne skal definere og beskrive hvilke særlige indsatser der kan understøtte at målgruppen inkluderes under de 6 pædagogiske læringstemaer på daginstitutionsområdet og i folkeskolens fælles mål frem mod uddannelsesparathed.</p>
	Leverancemål delprojekt 1-6	<p>Der etableres følgende 6 delprojekter under NNS:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Delprojektgruppe om småbørn/førskole 2. Delprojektgruppe om indskoling 3. Delprojektgruppe om mellemtrin 4. Delprojektgruppe om overbygning/udskoling 5. Delprojektgruppe om overgange 6. Delprojektgruppe om forældre/familie

		<ul style="list-style-type: none"> • Et fælles leverancemål for delprojekterne er at identificere gode og lovende praksiseksempler på vellykkede forløb. I denne forbindelse skal daginstitutionsleder og skoleledere identificeres så Videns-og Udviklingsenheden efterfølgende kan etablere kontakt for indsamling af disse lederes viden og erfaring. Delprojekterne skal bl.a. benytte projektgruppens erfaringer samt efterspørge erfaring med god praksis i det synsfaglige netværk. <p>Delprojekterne 1-4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skal beskrive indhold i de udvidede læringsmål på det aldersniveau, projektet dækker. • Projekterne skal fremhæve de mest centrale udvidede læringsmål for målgruppen på det aktuelle aldersniveau. • Projekterne skal beskrive konkrete indsatser/tilgange, som understøtter inklusionen af børn med synsnedsættelse under de pædagogiske læringstemaer i dagtilbud og under de udvidede læringsmål i folkeskolen. • Indsatserne beskrives ud fra aktuel bedste viden om teori, metode og erfarede praksistilgange. • Handlingsanvisninger beskrives som cases, der er konkrete og realistiske tilgange i forhold til de fagprofessionelle og forældrenes muligheder for at gennemføre indsatserne. • Materialet er målrettet formidling til fagprofessionelle og forældre på småbørnsområdet og skoleområdet. <p>Delprojekt 5: Overgange</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skal identificere og kort beskrive udfordringer i kritiske overgangstyper i barnets forløb 0-17 år. • Give konkrete anbefalinger til hvordan overgangsproblematikker kan håndteres i form af videndeling, dialog og samarbejde.
--	--	--

	<p>Samlet produkt for delprojekterne</p>	<p>Delprojekt 6: Forældre/familie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identificere og beskrive de vanskeligheder, der opleves som forældre. • Udarbejde vejledninger til forældre/familie og fagprofessionelle i samarbejde med de faglige deltagere i de øvrige delprojektgrupper. • Udvikle refleksionsværktøjer der kan hjælpe familier med at fastholde barnets sociale og faglige udvikling (fx i form af klip-ud dialog- og samtalekort til anvendelse i hjemmet og til forældre- og skolehjem-samtaler). <p>Korte tekster, refleksionskort og podcasts egnet til formidling til målgruppen. Omfang og design drøftes på baggrund af oplæg til styregruppen fra Videns- og Udviklingsenheden (fremover forkortet V/U).</p>
2.	<p>Delprojekternes organisering og koordinering</p>	<p>Delprojekterne 1-4 består af op til 5 synsfaglige medarbejdere med viden og praksis på de respektive aldersgrupper. Der udpeges en tovholder.</p> <p>Tovholder er ansvarlig for koordinering af delprojektgruppens arbejde og leverance til V/U.</p> <p>V/U understøtter delprojekternes arbejde med videnssøgning og sparring på opgaven og produkt.</p> <p>Delprojekt 5 sammensættes af deltagere med viden og erfaringer om overgangsproblematikker på tværs af aldersgrupperne. I delprojektgruppen deltager også en forældrerepræsentant samt repræsentant fra DBSU, som har mødt overgange fra 0 – 17 år.</p> <p>Projekt 6 sammensættes af repræsentanter fra LFBS</p> <p>Delprojekt 5 og 6 opstarter forskudt ift. de øvrige projekter</p>
3.	<p>Tidshorisont</p>	

	Tidsplan	Delprojektgrupperne etableres ultimo 2018. Se overordnet tidsplan.
--	----------	---

2. De udvidede læringsmål - indsatser

Børn med synsnedsættelse i dagtilbud og folkeskolen skal forventes at deltage i alle aktiviteter, fag, test og prøver på lige fod med andre børn. For at muliggøre dette skal børn med synsnedsættelse modtage specialpædagogisk vejledning og specialundervisning på specifikke områder, som understøtter barnets udvikling, deltagelse og opnåelse af de fælles læringsmål på både daginstitutionsområdet (Kilde 1) og i folkeskolen (Kilde 2). Det kan ske med udgangspunkt i såkaldte "Udvidede læringsmål", som er en forudsætning for barnets faglige og sociale inklusion i såvel dagtilbud, skole, fritid og på sigt forbedret mulighed for at gennemføre en ungdomsuddannelse.

Småbørnsområde og folkeskole er i dag omfattet af læringsmål på mange niveauer samt løbende vurdering af børns personlige udvikling, trivsel og læring.

De udvidende læringsmål udpeger særlige områder, som skal støtte og løbende vurderes for børn med synsnedsættelse.

Expanded Core Curriculum (ECC) (kilde 3) – se model ovenfor - er en ramme for de områder, hvor et barn med synsnedsættelse kan have behov for særlig støtte til udvikling på grund af det nedsatte syn. I Forløbsbeskrivelsen er dette beskrevet under målgruppens risikofaktorer, afsnittet om faglige indsatser og i flere af anbefalingerne.

I forlængelse af folkeskolens fælles læringsmål Kilde 4: og de i modellen definere udvidede læringsmål for folkeskolen, skal indsatser i forhold til uddannelsesparathedsvurderingen (Kilde 5) i 8. klasses trin så tidligt som muligt medtænkes som indsatsområde. Forskning fra VIVE, 2017 (Kilde 6) viser et fald i andelen af blinde og svagsynede med en kompetencegivende uddannelse. Denne tendens antager NNS-projektet bl.a. kan være påvirket af manglende fokus på målgruppens uddannelsesparathed. Elementerne i vurderingen af uddannelsesparathed er:

- Selvstændighed
- Motivation
- Ansvarlighed
- Mødestabilitet
- Valgparathed

Ovennævnte elementer kan relateres til de udvidede læringsmål, hvor læringen er forankret i familien, daginstitution og folkeskolens første syv klasser. Elementerne skal derfor være kendte i både familie og dagtilbud som det vurderingsgrundlag, der i 8. klasse påvirker barnets fremtid. Indsatser i relation til de udvidede læringsmål kan derfor tidligt støtte barnets personlige udvikling og læring frem mod bl.a. skole- og uddannelsesparathedsvurderingerne. Udgangspunktet er fælles retning, sprog og forståelse for den pædagogiske læreplan og undervisningsplaner.

Modellen danner rammen for projektet og dermed rammen for den nationale vejledning, der er slutmålet for projektet, i form af udvidede læringsmål tilkøbet identificerede indsatser i relation til de 6 læreplanstemaer på småbørnsområdet og de formelle læringsmål på folkeskoleområdet. De udvidede læringsmål har til formål at støtte børnenes muligheder for at opnå færdigheder og kompetencer på lige fod med øvrige børn.

Effektiv sansebrug

Ved fravær af eller stærkt nedsat synsfunktion skal restsyn og de øvrige sanser udnyttes optimalt. Sansestimulerende indsatser skal hjælpe eleven til at bruge og fortolke sanseindtrykkene, herunder det funktionelle syn, hørelse, berøring, smag og lugt. Særligt tidlig fokus på finmotorisk udvikling omkring hånd- og fingermotorik af hensyn til taktil læsning og den udbredte anvendelse af tastaturer. Fokus på at nedsat syn kan påvirke kropsskitur og mobilitet.

Tekniske hjælpemidler

Eleven skal have udredt behov for særlige hjælpemidler og udviklet færdigheder til effektiv brug af læringsunderstøttende hjælpemidler for at fungere selvstændigt og effektivt i skole og hjem. Hjælpemidlerne kan være forstørrelsesløsninger, kompenserende programmer til computere, iPad, smartphone og andet elektronisk udstyr som evt. indgår i skolens undervisningsplatforme.

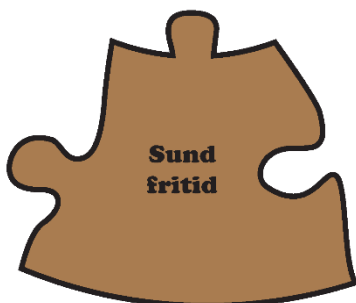
Sociale kompetencer

Færdigheder der er nødvendige for at deltage aktivt og hensigtsmæssigt i sociale situationer både i og udenfor skole. Etablering af personlig kontakt og kommunikation ved anvendelse af tale, mimik, gestik udseende, adfærd – alle betydningsgivende elementer med tillært kodning og afkodning. Elever med synsnedsættelse skal særligt støttes i visuel relationsdannende kommunikation med beskrivelser og tolkningsforslag.

Selvstændig levevis (ADL)

ADL – færdigheder til personlig pleje/hygiejne, måltidsteknik, egen madlavning, deltagelse i rengøring/oprydning, egen påklædning, håndtering af penge og indkøb, sortering og organisering af effekter fx skolemateriale, legetøj og personlige genstande.

Sund fritid

Livet uden for skolen er også en del af skolen. De erfaringer og færdigheder eleven opnår i fritiden kan understøtte læring og fælles mål.

Børn og unge med synsnedsettelse er oftest alene med denne funktionsevnenedsættelse i det nære miljø. Det er en stor udfordring for barnet/den unge og familien at møde den visuelt dominerede verden og formidle de behov, som funktionsevnenedsættelsen medfører i skiftende situationer.

Forløbsbeskrivelsen anbefaler, at kommunen støtter børn, unge og pårørende i at deltage i netværk i form af eksempelvis kurser og arrangementer, der både kan have et socialt og et fagligt formål med henblik på at møde ligestillede og rollemodeller. Herunder også interessebetonede fritidsaktiviteter i form af idræt, motion og hobby.

Orientering og mobility

Orientering og Mobility – færdigheder til at styrke elevens selvstændighed ift. at mobilisere sig i såvel de fysiske undervisningsmiljøer og sociale sammenhænge (legesituationer, frikvarter, færden på skolens gang- og udearealer mm.)

Selvtillid og selvbestemmelse

Kompetencer og færdigheder, der udvikler elevens selvforståelse og integritet funderet i forståelsen af egne behov og mål og samspil med omgivelserne.

Forberedelse til uddannelse og arbejdsmarked

Indsats der støtter eleven til selvstændigt at udforske karrieremuligheder og tilegne sig viden om erhverv- og beskæftigelsesforhold. For elever med synsnedsættelse kan funktionsnedsættelsen udgøre en barriere for kendskab til erfaring med samfundsforhold. Målgruppen finder sjældent fritids- eller studiejob, hvilket giver abstrakte forestillinger om kommende uddannelses- og jobmuligheder.

Kompenserende kommunikation

Disse færdigheder omfatter konceptudvikling af organisatoriske færdigheder, kommunikationsfærdigheder, som f.eks. tale- og lytteadfærd, taktile symbolforståelse og begrebsudvikling, anvendelse af punktskrift eller forstørrende hjælpemidler, stemme- og talegengivelse til læse- og skriveudvikling og brugen heraf i de forskellige fag.

ADL & Mobility er ligeledes kompenserende færdigheder.

Vidensoptimering af kontekst

Ressourcepersonerne omkring eleven skal opbygge viden og kompetencer i relation til elevens udvidede læringsmål og derved bidrage til at skolens fysiske og pædagogiske rammer understøtter inklusion.

Kilder:

Kilde 1: En styrket pædagogisk læreplan

<https://socialministeriet.dk/arbejdsomraader/dagtilbudsaftalen/en-styrket-paedagogisk-laereplan/>

Kilde 2: Om Folkeskolens Fælles Mål

<https://uvm.dk/folkeskolen/fag-timetal-og-overgange/faelles-maal/om-faelles-maal>

Kilde 3: Expanded Core Curriculum and Students with Visual Impairments. The Path to Literacy.

www.pathtoliteracy.org

Kilde 4: Om Fælles Mål. Fælles Mål er nationale mål, der beskriver, hvad eleverne skal lære i skolens fag og emner samt børnehaveklassen.

<https://uvm.dk/folkeskolen/fag-timetal-og-overgange/faelles-maal/om-faelles-maal>

Kilde 5: Om vurdering af uddannelsesparathed

<https://uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning/ungdomsuddannelse/uddannelsesparathed/om-vurderingen>

Kilde 6: Blinde og stærkt svagsynedes levevilkår. Muligheder og barrierer for samfundsdeltagelse.

https://pure.sfi.dk/ws/files/1046662/blinde_og_svagtsynedes_levetilkaar_pdfa.pdf

3. Metode til beskrivelse af indsatser baseret på de udvidede læringsmål

Metode til beskrivelse af indsatser ift. pædagogiske læringstemaer i dagtilbud og udvidede læringsmål i folkeskolen (eksemplificeret – kvalificeres og færdiggøres af delprojekterne)

De udvidede læringsmål - Indsatser	Småbørn Førskole	Indskoling	Mellemtrin	Overbygning	Overgange	Forældre/familie
					Samler de problematikker der skitseres af de øvrige projektgrupper med fokus på livsovergange	
Vidensoptimering af kontekst - brik Tidlig brugerinddragelse Tidlig inddragelse af specialviden Kompetencer hos pædagoger og lærere	Skolestartsvurdering Overlevering af viden fra småbørnsområdet i visitationsprocessen	Overlevering af viden i teams og på tværs af fag og årgange Elevens placering i læringsmiljøet for aktiv deltagelse	Overlevering af viden i teams og på tværs af fag og årgange Elevens placering i læringsmiljøet for aktiv deltagelse	Overlevering af viden i teams og på tværs af fag Elevens placering i læringsmiljøet		Forældre/familiekurser Herunder realistiske forventninger til udvikling og hvilke udfordringer der er nødvendige i forhold til barnets udvikling Tilpasninger hjemmet

<p>Kompetencer hos støtte og støttens anvendelse</p> <p>Tilpasning af skolens fysiske rammer</p> <p>Opbygning af vidensmiljø – forankre viden hos team/koordinator</p>		<p>Tilgængelig fysisk miljø – indretning, sikkerhed, belysning, farver</p> <p>Ergonomiske forhold i relation til anvendelse af hjælpemidler</p>	<p>Tilgængelig fysisk miljø – indretning, sikkerhed, belysning, farver</p> <p>Ergonomiske forhold i relation til anvendelse af hjælpemidler</p>	<p>for aktiv deltagelse</p> <p>Tilgængelig fysisk miljø – indretning, sikkerhed, belysning, farver</p> <p>Ergonomiske forhold i relation til anvendelse af hjælpemidler</p>		<p>Netværksdannelse</p> <p>Samtalekort til refleksion over barnets udvikling</p> <p>Podcasts</p> <p>Samarbejdet med professionelle</p>
<p>Kompenserende kommunikation</p> <p>Se puslespilsbrik for beskrivelse</p>	<p>Småbørns-færdigheder</p> <p>Alternative kommunikationsformer som punktskrift, taktile materialer og konkrete</p>	<p>Mobilitet og orientering</p> <p>Forberedelse til brug af alternative kommunikationsformer: før-punktskrift, taktile materialer og konkrete</p>	<p>Mobilitet og orientering</p> <p>Brug af hjælpemidler Alternative kommunikationsformer som punktskrift, taktile materialer og konkrete</p>	<p>Mobilitet og orientering</p> <p>Brug af hjælpemidler Alternative kommunikationsformer som punktskrift, taktile materialer og konkrete</p>		<p>Inklusion i dagligdagen</p> <p>Forældre undervisning i anvendelse af hjælpemidler</p> <p>Understøtte brugen af alternative kommunikationsformer som punktskrift, taktile materialer og konkrete</p>

Tekniske hjælpemidler Se puslespilsbrik for beskrivelse CCTV	Erfaringer fra børnehaver med fx taktil afkodning, svagsynsoptik	Udredning af elevens behov Instruktion og support	Udredning af elevens behov Instruktion og support	Udredning af elevens behov Instruktion og behov		Inklusion i forhold til ADL i hjemmet
Effektiv sansebrug Se puslespilsbrik for beskrivelse	Alderssvarende Behov for terapeutisk støtte Fokus på finmotorisk udvikling omkring hånd- og fingermotorik.	Alderssvarende Behov for terapeutisk støtte	Alderssvarende Behov for terapeutisk støtte	Alderssvarende Behov for terapeutisk støtte		Understøttelse i familien –viden om støtte
Selvtillid og selvbestemmelse Se puslespilsbrik for beskrivelse						Hvordan fastholdes aktiv samfundsdeltagelse for den enkelte

Sociale kompetencer Se puslespilsbrik for beskrivelse		Understøttelse af den visuelle relationsdannende kommunikation.	Understøttelse af den visuelle relationsdannende kommunikation.	Understøttelse af den visuelle relationsdannende kommunikation	Understøttelse af den visuelle relationsdannende kommunikation.	
Selvstændig levevis (ADL) Se puslespilsbrik for beskrivelse						Hvordan man som forældre gennem udfordringer og de sejre barnet får, medvirker til at opbygge selvværd
Orientering og mobility Se puslespilsbrik for beskrivelse	Perceptuel udvikling Fysisk kropslig udvikling Leds agning for udforskning af omverdenen Tidlig introduktion til understøttende hjælpemidler	Understøttes af fysisk tæring Undervisning i selvstændig færden id og inde Undervisning i brug af den hvide stok Undervisning af andre	Understøttes af fysisk tæring Undervisning i selvstændig færden id og inde Undervisning i brug af den hvide stok	Understøttes af fysisk tæring Undervisning i selvstændig færden id og inde Undervisning i brug af den hvide stok		Understøttes af fysisk tæring Undervisning i selvstændig færden id og inde Undervisning i brug af den hvide stok

		orienteringshjelpe midler	Undervisning af andre orienteringshjælpe midler	Undervisning af andre orienteringshjælpe midler		Undervisning af andre orienteringshjælpe midler
Forberedelse til uddannelse og arbejdsmarked Se puslespilsbrik for beskrivelse			Elementer i Uddannelsesparathed: Selvstændighed, Motivation, Ansvarlighed, Mødestabilitet, Valgparathed	Elementer i Uddannelsesparathed: Selvstændighed, Motivation, Ansvarlighed, Mødestabilitet, Valgparathed		Støtte eget barn med viden uddannelser og jobs Synstolke omgivelserne Samarbejdet om klare og realistiske UU mål Præsenter barnet for forskellige jobs og arbejdspladser Find gode rollemodeller
Sund fritid Se puslespilsbrik for beskrivelse	Inklusion i motoriske/ fysiske aktiviteter i elevfællesskabet Inklusion og sociale og kulturelle fællesskaber	Inklusion i motoriske/ fysiske aktiviteter i elevfællesskabet	Inklusion i motoriske/ fysiske aktiviteter i elevfællesskabet	Inklusion i motoriske/ fysiske aktiviteter i elevfællesskabet		Støtte at barnet deltager i fritidsaktivitet, idræt m.m. i familiefællesskab eller individuelt Opsøge fritids-og studiejob Inklusion sociale og kulturelle fællesskaber

4. Projektorganisering NNS

Styregruppe

Godkender projektbeskrivelse, projektplan og projektdokumenter herunder sikrer at projektet:

- Har et klart og vel defineret formål
- Et veldefineret omfang
- Løser det rigtige problem
- En realistisk tidsplan, samt de fornødne ressourcer
- At der er fremdrift i projektet, samt at projektet styres fornuftigt og at problemer løses rettidigt
- At kvaliteten lever op til formålet
- Er koordineret i forhold til DTHS og følgegruppe
- Fastsætter leverancemål for delprojektgrupper

Følgegruppe

Følgegruppen sammensættes af interessenter (DBS, LFBS, Socialstyrelsen, Undervisningsministeriet m.m.) Følgegruppen har til opgave at kvalitetssikre og inspirere delprojektgruppernes arbejde og derigennem medvirke til at sikre implementeringen. Styregruppen udvælger de faglige temaer, der drøftes uformelt med følgegruppen

Videns og Udviklingsenhed

Synscenter Refsnæs' Videns og Udviklingsenhed (V/U) varetager:

- Koordination mellem projektgrupper og styregruppe,
- Understøtter delprojektgruppernes planlægning og faglige arbejde

V/U refererer til Styregruppen

Delprojektgrupper 1 - 4

Arbejder med udgangspunkt i modellen for de pædagogiske læringstemaer og de udvidede læringsmål

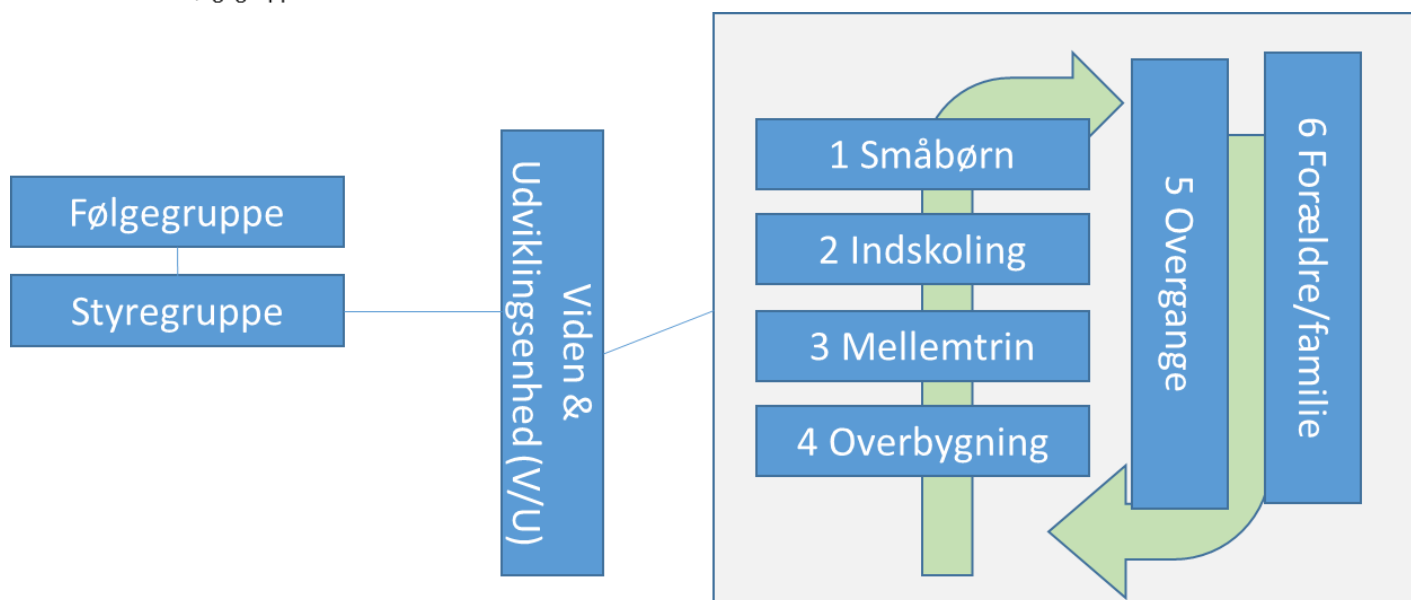
Delprojektgrupperne referer til V/U Synscenter Refsnæs

Delprojektgruppe 5

Gruppen arbejder med at identificere de risikofaktorer, der er ved overgange i barnets livsforløb og udarbejde anbefalinger samt vejledninger til at imødegå disse

Delprojektgruppe 6

Gruppen arbejder med at identificere og beskrive de vanskeligheder, der opleves som forældre/familie. I dialog med de øvrige delprojektgrupper udarbejdes vejledninger og metoder til forældre og fagprofessionelle bl.a. i form af dialogkort vedr. barnets sociale og faglige udvikling

5. Styregruppens sammensætning og opgaver

Styregruppen sammensættes så der sikres en landsdækkende repræsentation fra børneområdet, eksempelvis en synsfaglig leder fra hver region. Samtidig skal sammensætningen afspejle den forskellighed i rammebetingelser, der eksisterer i DK. Sammensætningen skal sikre et bredt ejerskab til projektet og bidrage til at understøtte at slutproduktet taler ind i kommunal og regional kontekst, uanset rammebetingelser.

Styregruppens opgaver er at:

- Godkende projektbeskrivelse og projektplan herunder projektdokumenter, fastsætte leverancemål for delprojektgrupper, samt sikre at projektet:
 - Har et klart og veldefineret formål og omfang
 - Løser det rigtige problem
 - Har en realistisk tidsplan samt de fornødne ressourcer
 - Er i fremdrift
 - Styres fornuftigt, og at problemer løses rettidigt
 - Kvalitetsmæssigt lever op til formålet
 - Er koordineret i forhold til DTHS samt følgegruppe

Styregruppen varetager samarbejde med følgegruppe jf. projektorganiseringsplan.

Styregruppen konstituerer sig selv på 1. møde, herunder vælges en formand, der samtidig er repræsenteret i projektet omkring Kennedy.

Formanden kan ikke være formand i begge styregrupper.

Navne til drøftelse i forhold til styregruppe:

Kristian Mainz – Kenn Steen Andersen – Lis Fløe Petersen – Birte Nagel- Per Nielsen - Ole Dybdahl – Marie Fasmer og Berit Houmølle

Vi foreslår, at Kenn Steen Andersen bliver formand for styregruppen

Delprojektgrupperne

Der nedsættes 6 delprojektgrupper, der vil have til opgave at levere de faglige inputs vedr. beskrivelse af indsatser med udgangspunkt i modellen for de udvidede læringsmål.

Delprojektgrupperne sammensættes så relevante og nødvendige faggrupper er repræsenteret.

Sammensætningen sker efter indstilling fra DTHS-Synssøjlen.

Delprojektgrupperne forpligtes til at beskrivelserne baseres på aktuelt bedst kendte viden. V/U på Synscenter Refsnæs understøtter dette i forhold til litteratursøgning m.m. og identifikation af de relevante vidensmiljøer.

V/U sikrer at det samlede projekt bygger på den aktuelt bedst kendte viden og understøtter delprojektgruppernes arbejde.

Fonde og medfinansiering

Som aftalt vil ydelserne fra V/U være en del af de ressourcer, der finansieres af Synscenter Refsnæs via KaS midlerne.

V/U på Synscenter Refsnæs afsøger muligheder for tilførsel af fondsmidler eller anden form for medfinansiering til projektet

V/U er ansvarlig for udarbejdelse og opfølgning af projektplan samt afrapportering til styregruppe.

Styregruppen udarbejder et budget for projektet, der fordeler udgiften mellem de landsdækkende tilbud (KaS-midler) og de decentrale omkostninger. Budgettet forelægges DTHS til afklaring.

Bilag

Bilag a – Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

I medfør af § 8, stk. 9, i lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 748 af 20. juni 2016, som ændret ved lov nr. 554 af 29. maj 2018, fastsættes:

Børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i dagtilbud

§ 1. Den pædagogiske læreplan, jf. dagtilbudslovens § 8, udgør rammen for dagtilbuddets arbejde med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag. Det fælles pædagogiske grundlag består blandt andet af elementer som barnesyn, dannelse, leg, en bred læringsforståelse, børnefællesskaber m.v., jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 2, og skal kendetegne det pædagogiske læringsmiljø, barnet møder dagen igennem i dagtilbuddet.

Stk. 3. Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges inden for og på tværs af seks pædagogiske læreplanstemaer, jf. §§ 3, 5, 7, 9, 11 og 13, hvor hvert tema er nærmere beskrevet i et bilag. De seks læreplanstemaer indeholder en række overordnede elementer, jf. bilag, som børn i dagtilbud skal møde i det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet. Det besluttet lokalt, hvordan de overordnede elementer konkret omsættes organisatorisk og pædagogisk i det pædagogiske læringsmiljø i hverdagen.

Stk. 4. Det pædagogiske læringsmiljø skal ligeledes tilrettelægges inden for to pædagogiske mål for hvert læreplanstema, hvor de pædagogiske mål beskriver sammenhængen mellem læringsmiljøet og børnenes læring, jf. §§ 3, 5, 7, 9, 11 og 13.

Stk. 5. Det pædagogiske læringsmiljø skal inddrage hensynet til børnenes alder, forskellige forudsætninger og børnegruppens sammensætning.

Læreplanstema nr. 1: Alsidig personlig udvikling

§ 2. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns alsidige personlige udvikling, jf. bilag 1.

§ 3. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet alsidig personlig udvikling skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 1, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn, social og kulturel baggrund.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

Læreplanstema nr. 2: Social udvikling

§ 4. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns sociale udvikling, jf. bilag 2.

§ 5. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet social udvikling skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 2, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

Læreplanstema nr. 3: Kommunikation og sprog

§ 6. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns kommunikation og sprog, jf. bilag 3.

§ 7. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet kommunikation og sprog skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 3, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Læreplanstema nr. 4: Krop, sanser og bevægelse

§ 8. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring i relation til krop, sanser og bevægelse, jf. bilag 4.

§ 9. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet krop, sanser og bevægelse skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 4, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

Læreplanstema nr. 5: Natur, udeliv og science

§ 10. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring inden for natur, udeliv og science, jf. bilag 5.

§ 11. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet natur, udeliv og science skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 5, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

Læreplanstema nr. 6: Kultur, æstetik og fællesskab

§ 12. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring inden for kultur, æstetik og fællesskab, jf. bilag 6.

§ 13. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet kultur, æstetik og fællesskab skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 6, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

Ikrafttræden

§ 14. Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. juli 2018.

Stk. 2. Bekendtgørelse nr. 853 af 22. juni 2018 om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer ophæves.

Børne- og Socialministeriet, den 28. juni 2018

Mai Mercado

/ Christina Barfoed-Høj

Bilag 1

Beskrivelse af læreplanstema nr. 1: Alsidig personlig udvikling

Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelse-sesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse.

Engagement

Læringsmiljøet skal støtte børns engagement gennem bl.a. at fremme intensitet i måden, børn deltager i samspil og aktiviteter på. Læringsmiljøet skal fremme børns engagement og deltagelse, så børnene derigennem oplever fordybelse, selvrespekt, selvtillid og selvværd. Børn udvikler engagement, når de indgår i relationer med betydningsfulde andre, hvor de oplever sig respekteret, passet på og værdsat af nære, tillidsgivende voksne.

Livsduelighed

Læringsmiljøet skal gennem leg og andre meningsfulde aktiviteter bidrage til, at børn gør sig væsentlige erfaringer med forskellige sociale positioner, som giver dem et grundlæggende demokratisk værdisæt, der udvikler og understøtter børnenes dannelse og livsduelighed.

Læringsmiljøet skal understøtte, at børn engagerer sig i leg og aktiviteter, der inviterer dem til at udfolde, udforske og erfare sig selv og hinanden på mange og nye måder. Børnenes selvforståelse og handlemønstre skal også udfordres i både leg og aktiviteter, hvor børnenes eller det pædagogiske personales handling eller forståelser begrænser barnets egen eller andres udvikling.

Det pædagogiske personale skal invitere børn til at udtrykke sig respektfuldt og anerkende deres perspektiver og oplevelser af hverdagen i dagtilbuddet. Herigennem får børn medbestemmelse og oplever at være betydningsfulde og at være medskabende af egne livsbetingelser. Samtidig får børnene erfaringer med vigtigheden af at være opmærksom på andres oplevelser af, perspektiver på og meninger om verden. Gennem deltagelse i fællesskaber får børnene grundlæggende erfaringer med at indgå i, høre til og navigere i disse og en forståelse af demokrati og demokratiske processer. Det er særligt vigtigt, at dagtilbuddene understøtter, at børn i udsatte positioner gør sig erfaringer med og aktivt indgår i disse gensidigt forpligtende fællesskaber.

Gåpåmod

Læringsmiljøet skal understøtte børn i at udtrykke deres følelser og håndtere konflikter hensigtsmæssigt uden at miste gåpåmodet. Evnen til at håndtere modgang og udfordringer samt at udvise vedholdenhed er central for børns mulighed for at influere på deres egen hverdag i dagtilbuddet, men er også en central kompetence, der får betydning for det senere livsforløb, i skolen som i alle andre livsarenaer.

Det pædagogiske personale skal i samarbejde med forældrene sikre, at udfordringerne ikke overstiger børnenes kompetencer eller overskrider deres grænser. Læringsmiljøet skal i forlængelse heraf introducere børn til forskellige måder at håndtere konfliktfyldte situationer og følelser på og give børnene mulighed for at eksperimentere med disse. Dette kræver mod. Det pædagogiske personale skal støtte børnene i at turde gå deres egne veje, for eksempel ved at børnene vælger aktiviteter eller relationer til og fra, når de ikke matcher deres trivsels-, lærings- og udviklingsbehov under hensyntagen til, at børnene også i høj grad bør deltage i det samlede børnefællesskab.

Deltagelseskompetence

Læringsmiljøet skal understøtte og udvide barnets erfaringsverden, så børn kan og tør deltage samt tage initiativ til at skabe de muligheder for livsudfoldelse, de ønsker sig i de fællesskaber, de indgår i. Børn øver sig i deltagelseskompetence ved at balancere mellem iagttagende og mere initiativtagende positioner i de forskellige aktiviteter og relationer, de indgår i.

Læringsmiljøet skal give børn mulighed for at forfølge, engagere og fordybe sig i det, de er optagede af, så børn også lærer at prioritere blandt mange mulige tilbud. Læringsmiljøet skal motivere børn til at undres, pirre børnenes nysgerrighed, anerkende børnene for deres fund, støtte børnene i vedholdenhed og støtte deres innovative formåen. Fordybelse understøtter også børnenes koncentrations- og abstraktionsevne, hvilket er afgørende for deres læring og udvikling både i hjemmet, i dagtilbud, i skolen og videre i livet.

Bilag 2

Beskrivelse af læreplanstema nr. 2: Social udvikling

Social udvikling er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og med at værdsætte forskellighed.

Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj mm.

Deltagelse og medindflydelse

Børn i dagtilbuddet skal deltage i sociale fællesskaber, hvor de oplever at høre til, og hvor de kan bidrage værdifuldt og relevant til fælles lege, aktiviteter og samvær. Alle børn, og særligt børn der længerevarende befinder sig i udsatte positioner, er afhængige af, at det pædagogiske læringsmiljø opfatter forskellighed som en ressource og understøtter muligheden for deltagelse og medindflydelse til fælles glæde og engagement.

Empati

Relationer er en væsentlig del af grundlaget for, at børn lærer sig empati. Empati handler om at mærke egne følelser, at kunne sætte sig ind i andres følelser og oplevelsesverden og at kunne handle på måder, der også understøtter samspillet med andre.

Indbyrdes relationer og venskaber mellem børn har stor betydning for den sociale læring og medvirker til udvikling af sociale færdigheder, som det ofte ses i legen.

Det er væsentligt for børns udvikling af empati, at det pædagogiske personale er optaget af børneperspektiver, som børnene udtrykker både verbalt og kropsligt. Relationer mellem det pædagogiske personale og børnene, der bygger på ligeværd, forståelse og indlevelse medvirker til, at børnene udvikler selvstændighed og får medbestemmelse, men også til at børnene får forståelse for andre og betydningen af handlen i fællesskabets og hinandens interesse.

Alle børn har brug for at blive mødt med positive forventninger, fordi det fremmer børnenes gåpåmod og positive forventninger til omverdenen. Læringsmiljøet skal både understøtte børns daglige trivsel og sociale omgang med hinanden, men også bidrage til, at børnene får erfaringer med at begå sig i verden udenfor. Det er særlig vigtigt for sammenhængen til skolen, at børnene har gode erfaringer med at tage initiativ til at indgå i relationer og med at løse konflikter.

Samarbejdet med forældrene spiller en central rolle for barnets sociale læring og udvikling. Dialogen mellem forældrene og det pædagogiske personale kan medvirke til gensidig forståelse af barnets perspektiv og det sociale liv i dagtilbuddet med henblik på at understøtte barnets læring og børnenes indbyrdes relationer og fællesskab. Samarbejde og dialog kan også bidrage til at forebygge mobning.

Legens betydning for social læring

Børns sociale læring og udvikling fremmes bl.a. via legen.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at legen er grundlæggende, for derigennem lærer børn at forhandle, at indgå kompromisser og at løse konflikter. Et af legens kendetegn er, at den bliver til undervejs, og at børn derfor må afstemme med hinanden hele tiden.

Børns sociale læring og udvikling finder også sted, når de iagttager andre børns leg, så de fx lærer at afkode leges formelle og uformelle regler og komme med konstruktive legeudspil, der kan bringe dem ind i og fastholde legen. Børnene kan med andre ord lære forskellige sociale omgangsformer til at begå sig både i hverdagen i dagtilbuddet og generelt i livet, herunder også i skolen.

Læringsmiljøet skal understøtte børns lyst til at lege, udforske og eksperimentere.

Nogle børn kan have svært ved at få adgang til legefællesskaber, selv om de gerne vil deltage. Derfor må det pædagogiske personale løbende veksle mellem at gå foran, ved siden af og bagved børnene med henblik på at understøtte børnenes deltagelse i legefællesskaber. Børn er forskellige og har brug for forskellige udfordringer. Forskelligheden kan handle om alder,

køn, kulturel og social baggrund og individuelle interesser. I tilrettelæggelsen af læringsmiljøet og rammer for legen spiller såvel det fysiske miljø, indretningen, legetøjet og atmosfæren også en vigtig rolle.

Bilag 3

Beskrivelse af læreplanstema nr. 3: Kommunikation og sprog

Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale. Det centrale for børns sprogtiltagelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.

Interaktioner

Sprog læres som en naturlig forlængelse af den udveksling, der foregår som blikretning, pludren og gestik, og det kræver nærvær, øjenkontakt og fælles opmærksomhed. Det pædagogiske personale skal derfor være indlevende, nysgerrige og have lyst til kommunikation og samtale med fokus på det, børnene er optagede af. Det har stor betydning for børnenes kommunikative og sproglige udvikling, hvordan det pædagogiske personale henvender sig til børnene, taler med dem, giver beskeder og sætter ord på det, der sker i rutiner og aktiviteter. Kvaliteten i samtaler mellem det pædagogiske personale og børn er i det hele taget væsentlig og særlig betydningsfuld for børn i udsatte positioner.

Sproglige rollemodeller

Børns sprog udvikles i dialoger med sproglige rollemodeller ved at lytte, fortælle, stille spørgsmål til deres omgivelser og ved at lege med sproget. Når børn eksperimenterer kommunikativt og sprogligt, opnår de erfaringer med at aflæse, genskabe og udvikle en passende kommunikation i forskellige situationer og fællesskaber. Det betyder bl.a., at det pædagogiske personale må hjælpe alle børn til at indgå i dialoger, hvor de lærer at skiftes til at være i en tale- og en lytteposition.

Fællesskaber

Kommunikation og sprog er centralt for at danne relationer, indgå i fællesskaber og vedligeholde venskaber. At lære fra andre børn på tværs af aldre er essentielt i sprogudviklingsprocessen. Legen er vigtig som en øvebane for barnets non-verbale og verbale kommunikation, ordforråd og sætninger. Det er derfor afgørende for barnets tilegnelsesproces, at barnet understøttes i at deltage i legen fx ved, at det pædagogiske personale i nogle tilfælde deltager i og rammesætter børns leg. Det pædagogiske personale kan samtidigt anvende børnenes legeindhold som pejlemærker for mulige samtaleemner, men også som pejlemærke for, hvad der kan være en udfordring for det enkelte barns sprogudvikling.

Det pædagogiske personale har ansvar for, at børn får mange og forskellige erfaringer med sprog i selvorganiseret og spontan leg og andre meningsfulde aktiviteter med hinanden. I den forbindelse er det centralt at have blik for de børn, der ikke af sig selv indgår i samtaler, lege og aktiviteter med henblik på, at de også kommer til at indgå i fællesskaber, der understøtter deres kommunikative og sproglige udvikling.

Læringsmiljøet må tilbyde børn en bred vifte af sproglige læringsmuligheder og aktiviteter, der understøtter tilegnelsen af sprogforståelse, ordforråd, udtale og sætningsdannelse i sammenhænge, der er meningsfulde for børn. Det pædagogiske personale kan fx gennem samtaler, spørgsmål, historiefortælling og leg sætte ord på børnenes forskellige oplevelser. Sproglige læringsmuligheder skal indtænkes i alle rutiner og i planlagte og spontane aktiviteter, hvor børn introduceres til nye begreber og udtryksformer såsom fx skrift-, symbol- og billedsprog.

Læringsmiljøet i dagtilbud må give børn adgang til bøger, skriveredskaber, papir og andre skriftlige produkter, så børn bliver introduceret til bøgernes univers og nysgerrige på skriftsproget, herunder får mulighed for at kigge i bøger, stille spørgsmål om bogstaver, få læst højt og snakke med det pædagogiske personale om det, bøgerne rummer.

Læringsmiljøet skal sikre, at det pædagogiske personale via refleksion over organisering og pædagogisk didaktiske overvejelser skaber samtaler af høj kvalitet i alle sammenhænge mellem det pædagogiske personale og børn og børn imellem, lige som det pædagogiske personale må samarbejde med forældre om børns sprog både i forhold til det enkelte barn, men også i forhold til børnefællesskabet i dagtilbuddet.

Bilag 4

Beskrivelse af læreplanstema nr. 4: Krop, sanser og bevægelse

Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på kroppen - gennem ro og bevægelse - lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel. Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden, følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen.

Læringsmiljøet i dagtilbuddet skal give alle børn, herunder de børn, som har begrænsede erfaringer med krop, sanser og bevægelse, mulighed for at deltage i fællesskaber, aktiviteter og legen, og det pædagogiske personale skal motivere børn til at bevæge sig ved at vise glæde ved bevægelse og kropslig udfoldelse.

Børnene skal inviteres til at få mange forskellige kropslige erfaringer i et læringsmiljø, hvor bevægelsesglæde, kreativitet og leg er nøglebegreber, og hvor det pædagogiske personale understøtter det enkelte barn og skaber fleksible inkluderende læringsmiljøer. Det pædagogiske personale er nysgerrigt og udvælger og følger bevidst børnenes bevægelsesinitiativer, så børnene oplever selv- og medbestemmelse som en naturlig del af deres dannelsesproces.

Forældre inddrages via dialog og som samarbejdspartnere med hensyn til at give børnene gode betingelser for bevægelse, fx ved at dele pædagogiske overvejelser om værdien af risikoorienteret leg og det at udfordre og følge børnenes bevægelsesmæssige interesser.

Krop

Kroppen er grundlaget for børnenes deltagelse i samfundets forskellige fællesskaber og har både en fysisk og en eksistentiel dimension.

Den fysiske dimension omfatter forståelsen af kroppen som biologisk system med alle kroppens forskellige dele, delenes funktioner, samspil og reaktioner.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at børn har mulighed for at erfare verden med deres krop og gennem deres krop. Kroppen er sæde for bevidsthed om andet og andre og om egen krop i verden, herunder i æstetiske, sociale, følelses- og bevægelsesmæssige processer. Gennem kropslige erfaringer undersøges fx "Hvem er jeg" og "Hvad kan du – kan jeg mon også det?", og således udvikles kropsidentiteten via kropslige erfaringer i sociale samspil.

Kroppen er sæde for såvel det psykiske helbred (fx trivsel) som det fysiske helbred (fx ernæring, hygiejne, bevægelighed).

Sanser

Sanserne er børns adgang til verden og fundamentet for at opfatte og begribe verden. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte stimulering af de tre motoriske grundsanser (taktil-sansen, den vestibulære sans/labyrintsansen og muskel-led-sansen) i samarbejde med de øvrige fire sanser (lugtesansen, synssansen, smagssansen og høresansen). Det har afgørende betydning for barnets motoriske udvikling og automatisering af bevægelser (såvel grov- som finmotorik).

Den fysiske side af sansning kan ikke stå alene. Sanselige læringsmiljøer skal tilgodese en æstetisk dimension, hvor børns legende undersøgelser og kreative eksperimenter med bevægelse er i centrum. Miljøerne skal skabe rum for børnenes erfaringer med kropslige fornemmelser og følelser, herunder rolig kontakt til kroppen, hvor det enkelte barn udvikler kendskab til og tryghed ved kroppens reaktioner og signaler og oplever en ro ved at hvile i sig selv: Der skal både være plads til børnenes kropslige "væren" og "gøren".

Bevægelse

I bevægelsesfællesskaber udvikler barnet mestring af kropslige/sanselige indtryk og udtryk og styrker sin evne til at aflæse og forstå andre børns og voksnes gestik, mimik, og kropslige udtryk. Bevægelse handler om børns aktive udforskning af verden og kroppens muligheder såvel alene som sammen med andre børn og aktivt pædagogisk personale i et inkluderende børnefællesskab og i samspil med de fysiske omgivelser ude og inde.

Bilag 5

Beskrivelse af læreplanstema nr. 5: Natur, udeliv og science

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også et grundlag for at arbejde med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.

Læringsmiljøet skal tage afsæt i mulig læring og inddrage børnene som aktive medskabere af egen læring ved at stille åbne, nysgerrige spørgsmål til børnenes forståelse af sammenhænge i naturen og deres omverden.

Det pædagogiske personale skal lytte til børnenes undren og egne spørgsmål, til børnenes begyndende hypotesedannelser og kategoriseringer i forhold til naturen. Børnene opmuntres til at foretage egne undersøgelser, støttes og guides i at turde øve sig igen og igen for derved at opbygge en grundlæggende tillid til egne ideer og evner, selvom børnene møder modgang. Der skal være en særlig opmærksomhed på at sikre, at børn og familier i udsatte positioner støttes i at være i og lære om naturen.

Dagtilbuddene skal i samarbejde med forældre understøtte en grundlæggende naturvidenskabelig dannelse af børnene.

Natur

Engagement, den umiddelbare glæde, sansning og her-og-nu-perspektivet fylder i børns oplevelser og lege i naturen. At være i naturen kan også give anledning til eksistentielle oplevelser og overvejelser hos børn. Læringsmiljøet må derfor tilgodese, at alle børn, uanset hvor de vokser op og uanset baggrund, får mulighed for at opleve et bredt udsnit af naturen, både i byen og på landet. Børn skal opleve naturtyper som f.eks. skov, strand, moser og vandløb samt levende organismer som dyr, mikroorganismer og planter. Samtidig oplever børnene årets gang og får viden om fødekæder og forskellige fænomener som fx vejret og solsystemet. I naturen har børn mulighed for at gøre sig erfaringer med og udvikle forståelse for sammenhænge i naturen.

Naturbegreber indgår som et element i læringsmiljøet, og de samtaler om oplevelser, forståelser og erfaringer med naturen, som finder sted mellem børn og pædagogisk personale. Viden om naturen omhandler også menneskets påvirkning af og samspil med naturen, fx i forbindelse med miljøspørgsmål og spørgsmål om bæredygtighed og anvendelse af naturens ressourcer. Læringsmiljøet må derfor give børn mulighed for at overveje deres eget samspil med naturen og naturens ressourcer. Bæredygtighed handler også om at konstruere, genanvende og reparere ved hjælp af forskellige redskaber, teknikker og materialer, naturlige såvel som menneskeskabte.

Udeliv

Uderummet som læringsmiljø er karakteriseret ved direkte sanseoplevelser i et autentisk miljø og kan have forskellige kvaliteter. Der er både det åbne og sociale 'rum', som eksempelvis en græsplæne eller en eng, som kan bruges til boldspil og drageflyvning. Der er også det trygge og afgrænsede 'rum' som fx legepladsen og haven med gynger, rutsjebane og legehuse samt det vilde og rummelige 'rum' som skoven, havet og stranden med plads til fordybelse og fascination. Uderummet giver plads til sansning, bevægelse, fantasi og kreativitet og er et godt underlag for kolbøtter og vilde lege, eventyrlige og farlige lege. Lege som stimulerer børns kreativitet, fx med naturmaterialer, og som giver plads til fantasi og fortolkning, når træstammen forvandles til en motorcykel.

Udeliv handler blandt andet om at give børn legemuligheder og oplevelser i og med naturen, så de får mulighed for at lære sig selv og naturen at kende. Naturen giver et særligt rum for at styrke aktiv lytning og nysgerrighed, ligesom naturens rum kan udvide børnenes deltagelsesmuligheder i fællesskabet på tværs af alder, køn, kultur og interesser.

Science

Sciencetilgangen vægter en undersøgende tilgang, som åbner for en aktiv inddragelse af naturen og naturfænomener som lys, luft, magnetisme og vejr-fænomener. I science-tilgangen er der fokus på børns begyndende forståelse for lovmæssigheder i naturen, børns medfødte talfornemmelse, fornemmelse for størrelser og dermed en begyndende matematisk opmærksomhed.

Der tages udgangspunkt i et læringssyn, der aktivt inddrager børnenes eksisterende viden og erfaringer, undren og spørgsmål, men som samtidig forstyrrer og udfordrer børnenes aktuelle forståelse. En proces som går fra det meget konkrete til det abstrakte – fra regnorm til luftfart, hvor det pædagogiske personale skaber en mental bro mellem den konkrete læring i hverdagen og samtidig har øje for naturvidenskabens forståelser og begreber.

Herudover kan børn stifte bekendtskab med forskellige teknologiske redskaber som eksempelvis GPS, digitalvægt, webkamera mv., som giver børn mulighed for at udvikle en kreativ, produktiv og kritisk tilgang til anvendelse af teknologierne.

En sciencetilgang betyder, at læringsmiljøet giver børnene mulighed for at danne erfaringer med årsag, virkning og sammenhænge og støtter børnene i at kategorisere og systematisere deres omverden ved hjælp af relationspar, som mange/få, stor/lille, tung/let, over/under, osv. Det pædagogiske personale tilrettelægger desuden læringsmiljøet, så det giver børn mulighed for at eksperimentere med antal, rum og form som tidlige indgange til det matematiske sprog.

Bilag 6

Beskrivelse af læreplanstema nr. 6: Kultur, æstetik og fællesskab

Kultur er både en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet. Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå deres omverden.

Det pædagogiske personale skal derfor skabe et læringsmiljø, der formidler glæde ved æstetiske oplevelser og skabende praksis. Det pædagogiske personale må aktivt formidle kultur og støtte alle børn, uanset baggrund, kompetencer og forudgående erfaringer med kultur. Læringsmiljøet skal understøtte børn i at eksperimentere med, øve sig i og afprøve sig selv inden for en bred vifte af kunstarter og udtryk.

Læringsmiljøet skal sikre, at alle børn får erfaringer, der kan forankre værdier, og som kan fungere som rettesnor for at orientere sig og handle på en hensynsfuld, demokratisk og respektfuld måde. Dette understøtter forpligtende fællesskaber og sikrer sammenhæng til skole, lokalsamfundet og en globaliseret verden.

Kulturelt indtryk og udtryk

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte skabende virksomhed og æstetik, der både er indtryk og udtryk. Indtryksdimensionen består af børnenes egne æstetiske oplevelser i direkte møder med forskellige kunstarter såsom scenekunst, film, maleri, musik, sang og litteratur. Æstetiske oplevelser giver børn mulighed for at dele, spejle sig i og fortolke egne og andres livserfaringer, tanker og drømme. Samtidig har oplevelserne en kropslig dimension, hvor indtryk sætter førsproglige aftryk som kropslige fornemmelser og oplevelser. Det kan fx være, at børn mærker spændingen i kroppen, når de lytter til en fængslende fortælling, eller børnene kan føle glæde eller nedtrykthed over farverne i et maleri.

Udtryksdimensionen indeholder børnenes egen skabende og eksperimenterende praksis. Den er båret af børns lyst, kreativitet, improvisation og aktive deltagelse. Nysgerrighed, sansning, leg og fantasi indgår i den æstetiske læreproces og ansporer til nye perspektiver og anskuelser, der kan forankres som ny viden og ny læring.

Derfor må det pædagogiske personale være lydhøre og understøtte børn i, at børnene selv skaber kulturelle udtryk i et læringsmiljø, der inddrager børn i processen, værdsætter fordybelse og konstruktion samt børns egne eksperimenterende udtryk.

Læringsmiljøet er afgørende for børns kognitive, æstetiske, personlige og sociale erfaringsdannelse og omfatter derfor både dagtilbuddets rammer samt lokale kulturtilbud og kunstneriske arrangementer. Det fysiske læringsmiljø i eller uden for dagtilbuddet må samtidig give mulighed for, at børn selv kan søge inspiration og oplevelser i forskellig litteratur og billedbøger, musik, fotografi m.v.

Kultur og fællesskab

Børn skal have mulighed for at skabe egen mening og indhold i hverdagen. De skal opleve, at deres måder at forvalte tid og rum, leg, venskaber og konflikter på bliver mødt med nysgerrighed og respekt. Samtidigt må læringsmiljøet være et

demokratisk fællesskab, der sikrer deltagelsesmuligheder for alle børn, og hvor børn oplever sig selv som en aktiv del af beslutningsprocesser ud fra erfaringsniveau og formåen. Alle børn skal have mulighed for at udfolde sit fulde potentiale uafhængigt af social baggrund, køn, alder mv.

Derfor må børn mødes med en differentieret pædagogisk indsats, så alle, også børn i udsatte positioner, har mulighed for at få erfaringer med at udfolde sig og begå sig i samfundet. Et element heri kan være, at børn får mulighed for at bruge IT i et eksperimenterende fællesskab. Børn skal understøttes i at udvikle evner, så de kan blive både skabende og producerende og navigere i samfundet på etisk forsvarlige måder i forhold til sig selv og andre.

Deltagelse i fællesskaber handler om at have forståelse for egne og andres kulturelle baggrunde og traditioner. Læringsmiljøet skal bidrage til at udvikle børns forståelse af egne værdier og respekt for andres.

Forældres kompetencer og vigtige viden om fx religiøse højtider og familiestrukturer eller de lege, bøger og film, børn er optagede af, bør være synlige i dagtilbuddet. Gennem ligeværdig dialog og samspil må alle forældre gives mulighed for at tage del i et gensidigt forpligtende samarbejde og være en del af dagtilbuddets hverdag og fællesskab.